

УДК 339

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9\(15\)-306-316](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9(15)-306-316)

Петровська Світлана Іванівна кандидат економічних наук, доцент, Національний транспортний університет, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, м. Київ, 01010, тел.: (044) 280-30-16, e-mail: petrovskayas@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3561-5729>

Скрипник Світлана Валентинівна доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Херсонський державний аграрно-економічний університет, вул. Стрітенська, 23, Херсон, 73006, тел.: (050) 277-33-21, e-mail: skrypnik.s1966@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3004-6117>

Шепель Інеса Вадимівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Херсонський державний аграрно-економічний університет, вул. Стрітенська, 23., Херсон, 73006, тел.: (050) 552-76-14, e-mail: andrey.inessa_shepel@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6728-5579>

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Анотація. Експортно-імпортна діяльність торгівельних підприємств України має певні специфічні риси в умовах карантинних обмежень, що чинить значний вплив на структуру ЗЕД та динаміку кількісних показників. В умовах обмеження торгівельних можливостей кожної із держав світу актуалізується питання перманентного аналізу трансформацій, що відбуваються в окресленій сфері діяльності; такі дослідження необхідні в контексті визначення сьогоденних особливостей організації торгівлі та розробки дієвих механізмів збереження позитивної динаміки показників ЗЕД в умовах карантину. Наукова стаття являє собою оригінальне дослідження тенденцій розвитку експортно-імпоротної діяльності вітчизняних торгівельних підприємств на етапі загострення економічної кризи, спричиненої пандемією Covid-19, та в період пост-пандемічної стабілізації соціально-економічних процесів. Дослідження проблематики здійснювалось завдяки застосуванню методів порівняння, абстракції, аналізу та узагальнення, а також табличного і графічного моделювання. В науковій роботі було детерміновано цілі і завдання України в контексті відновлення експортно-імпоротної діяльності торгівельних підприємств, динаміку і зміни в структурі міждержавної торгівлі в умовах карантину, а також специфіку вітчизняної зовнішньоекономічної політики на етапі виходу з кризи. З метою стабілізації функціонування досліджуваної сфери господарювання в пост-пандемічний період авторами було запропоновано такі практичні заходи, як

створення дієвої системи оцінки ризиків, пов'язаних із закриттям ринків країн, з якими вітчизняні підприємства підтримують торгівельні відносини, вдосконалення механізму фінансової підтримки експорту (зокрема, розвиток державного експортного кредитування, страхування та гарантування), співпраця та інформування експортерів щодо змін умов торгівлі, стимулювання експорту наукомістких, високотехнологічних товарів і послуг.

Ключові слова: експорт, імпорт, товари і послуги, зовнішньоекономічна діяльність, сальдо, торгівельні підприємства, зовнішня торгівля, світовий ринок.

Petrovska Svitlana Ivanivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National transport university, Mykhaila Omelianovycha - Pavlenka St.,1, Kyiv, 01010, tel.: (044) 280-30-16, e-mail: petrovskayas@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3561-5729>

Skrypnyk Svitlana Valentynivna Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Kherson State Agrarian and Economic University, Stritenska St., 23, Kherson, 73006, tel.: (050) 277-33-21, e-mail: skrypnyk.s1966@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3004-6117>

Shepel Inesa Vadymivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Kherson State Agrarian and Economic University, Stritenska St., 23, Kherson, 73006, tel.: 0505527614, e-mail: andrey.inessa_shepel@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6728-5579>

DEVELOPMENT OF EXPORT-IMPORT ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES IN CONDITIONS OF QUARANTINE RESTRICTIONS

Abstract. Export and import activities of trading enterprises have the unique characteristics under quarantine restrictions; accordingly, the quarantine has an impact on the overall development of foreign economic activity and trends in terms of foreign trade. Analysis of modern business transformation and changes in international trade becomes more relevant in the current conditions of limited trading opportunities. Current research is important step in the context of investigate the features of export and import activities recovering from long period of crisis and establishment of practical and effective rules for the strategic management of foreign trade under quarantine.

The article is devoted to the analysis of the development export and import activities of Ukrainian trading enterprises in times of economic crisis deriving from pandemic Covid-19 and in the post-pandemic period.

Comparison, methods of abstraction, analysis and generalization, graphic and tabular modeling are the research methods which were used in the article.

In this science paper the goals and targets contained in the strategy for

stabilization, economic recovery and developing the export-import activities are defined. Moreover, dynamic of international trade under quarantine restrictions, foreign economic policy specificities at the current stage of post-crisis rehabilitation are analyzed by authors. A range of effective measures for development of export-import activities, practices aimed at creating an environment conducive to economic growth under quarantine restrictions were provided by authors. Firstly, necessary is building system for assessing risks associated with closing of markets in other countries with which Ukraine has maintained trade bilateral relations. Secondly, it must be to improve the mechanism of financial support for the export activity and arrangements for cooperation between commodity-exporting and commodity-importing countries. Moreover, export of innovative, high technology goods and services needs to be encouraged.

Keywords: export, import, goods and services, foreign economic activity, balance, trade enterprises, foreign trade, world market.

Постановка проблеми. В умовах глобалізованої економіки особливе значення має експортно-імпортна діяльність підприємств, яка забезпечує безперебійну торгівлю ресурсами, товарами та послугами на світовому ринку. Виникнення мінливості у показниках ЗЕД стало наслідком жорсткого обмеження соціально-економічної взаємодії, що було необхідним кроком в контексті боротьби із пандемією Covid-19. Сьогодні світове економічне співтовариство знаходиться на шляху виходу із кризи та відновлення позитивної динаміки макроекономічних показників. Процес стабілізації побудован на засадах оновлення механізмів введення міжнародної торгівлі відповідно до тих соціально-економічних умов, які були сформовані в результаті ведення карантинних обмежень.

Отже, розвиток експортно-імпортною діяльності торговельних підприємств України в умовах пост-пандемії ґрунтується на формуванні актуальних довгострокових цілей, установок та орієнтирів, розробці принципово нових методів впливу на міжнародну торгівлю товарами/послугами. На сучасному етапі глобальних бізнес-трансформацій доцільним є використання всіх можливостей для відновлення росту показників ЗЕД, а тому необхідно змінювати неефективні інструменти, механізми управління торговельними процесами, а також оновлювати товарну і географічну структуру ЗЕД вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспектам і тенденціям розвитку експортно-імпортною діяльності торговельних підприємств України в період пандемії та на етапі пост-пандемічного відновлення міжнародної торгівлі присвячено праці багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, Н. В. Осадча та В.І. Ляшенко досліджують перспективи України в напрямі пошуку нових ринків збуту, зокрема серед країн Африки, Азії, Латинської Америки [1]. Н. І. Горбаль в своїх працях досліджує перспективи розвитку експорту вітчизняних торговельних

підприємств; науковцем було визначено, що для активізації експортних операцій доцільно підвищити ефективність державної регуляторної політики в сфері управління ЗЕД, а також встановити адекватні стимули для залучення додаткових інвестицій [2]. А. М. Бундюк досліджує аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних торговельних підприємств [3]. А.Р. Дунська здійснює аналіз трансформації експортної діяльності в умовах пандемії коронавірусу; дослідник визначила, що розвиток ЗЕД, незважаючи на досить нестабільну ситуацію на ринку, є невід'ємною тенденцією сучасного глобалізованого економічного простору. На думку науковця, основними методами збереження торговельної активності між державами є ретельне планування експортної діяльності, прорахунок можливих ризиків, внесення оперативних змін у бізнес-план, пошук найбільш перспективних ринків збуту, а також активне впровадження інновацій у господарські процеси [4, с. 155]. Т. М. Мельник та К. С. Пугачевська аналізують сучасні механізми регулювання імпорту в контексті стимулювання вітчизняної промисловості та розширення експортного потенціалу України [5]. Окрім того, важливий внесок у систему теоретико-методологічного і практичного забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності торговельних підприємств України зроблено такими економістами, як І. Гужва, В. Дубровський, А. Задоя, С. Кулицький, Ю. Г. Козак, Ю. М. Туницька та ін.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку експортно-імпоротної діяльності торговельних підприємств України на етапах введення жорстких карантинних обмежень та виходу з глобальної економічної кризи. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження було сформовано та вирішено важливі наукові та практичні завдання, зокрема:

–охарактеризувати специфіку експортно-імпоротної діяльності в період жорстких соціально-економічних обмежень;

–оцінити динаміку і тенденції розвитку експортно-імпоротної діяльності торговельних підприємств України в умовах глобального карантину;

–визначити пріоритетні методи стабілізації ЗЕД на етапі відновлення міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічну діяльність торговельних підприємств України можна охарактеризувати як дестабілізовану під тиском сукупності факторів, пов'язаних із пандемією Covid-19. До них належать такі, як введення жорстких карантинних обмежень, унеможливлення соціальної та економічної взаємодії між суб'єктами глобального економічного простору, дестабілізації макроекономічного стану держав, зниження інвестиційних ресурсів, необхідних для розвитку вітчизняного бізнесу, низький рівень рентабельності бізнес-сектору тощо. Проте, на етапі пост-кризи доцільно акцентувати увагу не на втрачених внаслідок пандемії ресурсах та можливостях розвитку, а на майбутніх векторах стабілізації експортно-імпоротної діяльності та максимізації показників ЗЕД в новоутворених умовах глобального ринку.

Україною було визначено ряд пріоритетів в контексті пост-пандемічного розвитку експортної активності торговельних підприємств [6]:

–по-перше, освоєння підприємствами нових галузей економіки та вихід на нові ринки;

–по-друге, підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні шляхом збільшення рівня інноваційності, екологічності і технологічності вітчизняних товарів/послуг.

Таким чином, сьогодні стратегічною метою торговельних підприємств України є досягнення високого рівня експорту наукомісткої інноваційної продукції, що доцільно розглядати як тактичний захід для забезпечення сталого розвитку та досягнення успіху на світових ринках в перспективі. В контексті обумовленої мети було визначено сукупність завдань, першочергових для виконання на шляху активізації експортно-імпоротної діяльності господарюючих суб'єктів (рис. 1).

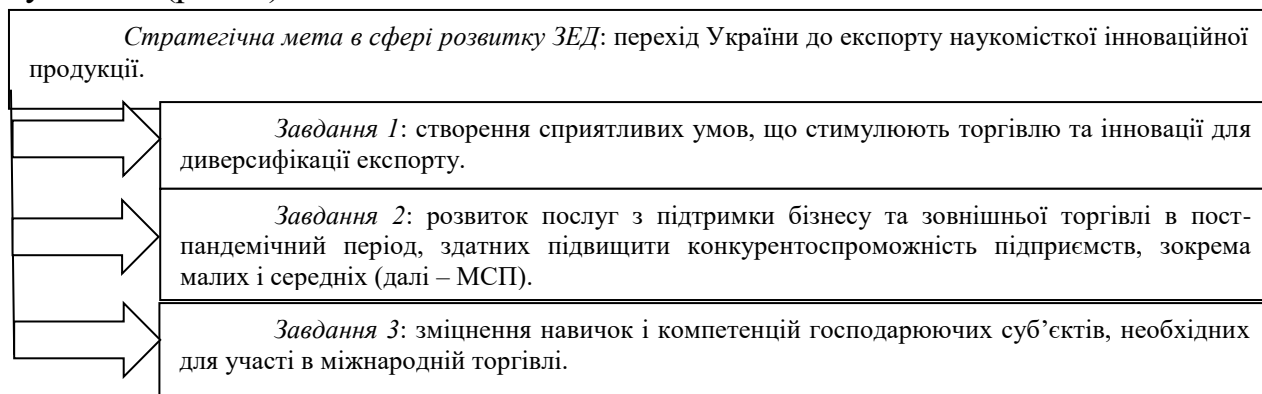

Рис. 1. Стратегічна мета та пріоритетні завдання України у сфері розвитку ЗЕД на шляху подолання пост-пандемічної кризи

Джерело: складено автором за даними [6].

Карантинні обмеження значно похитнули стабільність показників експортно-імпоротної діяльності торговельних підприємств. Класична модель вільної міжнародної торгівлі, яка була поширена в Україні до загострення пандемії, створює оптимальні умови для реалізації експортного потенціалу, використання переваг імпоротної діяльності, сприяє динамічному економічному розвитку держав та, в цілому, чинить позитивний ефект на глобальну економіку, що підтверджено багаторічною міжнародною торговельною практикою. Пандемія Covid-19 була безпрецедентною загрозою для сучасного інтегрованого ринку; держави, з метою збереження власних національних економік, були змушені ввести жорсткі протекціоністські заходи, які зовсім не сприяють збереженню міждержавної співпраці та дестимулюють експортно-імпорتنу активність.

В Україні загальні тенденції розвитку експортно-імпоротної діяльності торговельних підприємств до пандемії Covid-19 та в умовах карантинних обмежень мають наступний вигляд (табл. 1).

Таблиця 1

Структура зовнішньої торгівлі вітчизняних підприємств товарами(2017-2021 рр.)

Показники	Роки						
	2017	2018	I півріччя 2019	2019	I півріччя 2020	2020	I півріччя 2021
Усього експорт, млн. дол. США	43 264,7	47 335,0	24 467,4	50 054,6	22 894,2	49 191,8	29 924,0
у % до попереднього періоду	119,0	109,4	105,2	105,7	93,6	98,3	130,7
Усього імпорт, млн. дол. США	49 607,2	57 187,6	28 234,5	60 800,2	24 413,6	54 336,1	31 250,6
у % до попереднього періоду	126,4	5,3 ¹¹	108,6	106,3	86,5	89,4	128,0

Джерело: складено автором за даними [7].

Як свідчать дані табл. 1, динаміка показників ЗЕД протягом 2017-2019 років мала позитивні тенденції, проте у 2020 році була дестабілізована (рис. 2). За результатами I півріччя 2020 року, на етапі введення найбільш жорстких карантинних обмежень, відбулись такі трансформації:

–обсяг експорту товарів досягнув рівня 22 894,2 млн. дол. США, що на 6,4% менше, ніж за відповідний період 2019 року;

–обсяг імпорту товарів досягнув рівня 24 413,6 млн. дол. США, що на 13,5% менше, ніж за відповідний період 2019 року.

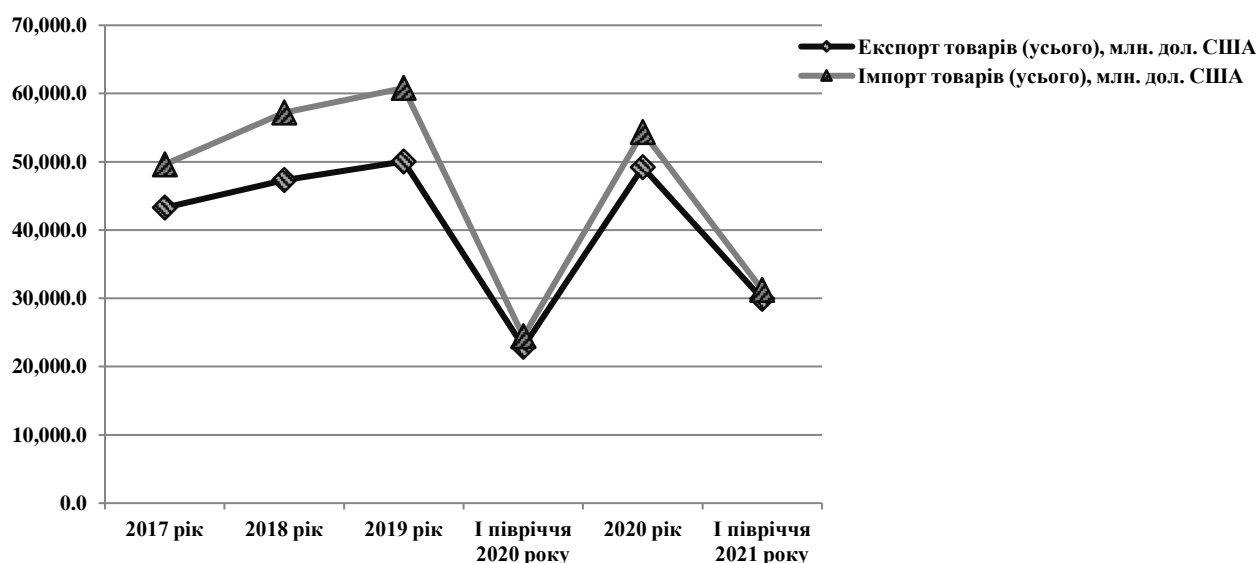

Рис. 2. Показники експорту та імпорту товарів у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [7].

Основними товарами, які експортували вітчизняні торговельні підприємства у 2019 році, були недорогоцінні метали та вироби з них – 20,5%, продукти рослинного походження, а саме зернові культури – 19,2%, мінеральні продукти – 9,7%, а також жири та олії тваринного або рослинного походження – 9,5%. В умовах введення карантинних обмежень товарна структура експорту не змінилась, проте показники погіршились, зокрема експорт недорогоцінних металів та виробів з них знизився на 2,1 п. п., продуктів рослинного походження, а саме зернових культур – на 0,1 п. п., мінеральних продуктів – на 0,7 п. п., експорт жирів та олії тваринного або рослинного походження зріс на 2,2 п. п. [7].

Найбільшу частку в імпортованих товарах у 2019 році займали машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання – 21,9%, мінеральні палива, нафта і продукти її перегонки – 20,0%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 10,1%. В умовах карантину у структурі імпорту товарів відбулись такі зміни: ввезення машин, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання зменшилось на 0,6 п. п., палива, нафти і продуктів її перегонки – на 5,3 п. п., засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів зросло на 0,5 п. п. [7].

Торгівля послугами на міжнародному ринку отримує додаткові пріоритети в умовах прогресу інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Сучасні тенденції цифровізації глобального економічного простору значно розширили спектр послуг, якими можна торгувати через кордон. Динаміка експорту та імпорту послуг торговельними підприємства України у 2017-2021 рр., а також зміни показників, спричинені карантинними обмеженнями, відображено в табл. 2 та на рис. 3.

Таблиця 2

Структура зовнішньої торгівлі вітчизняних підприємств послугами(2017-2021 рр.)

Показники	Роки						
	2017	2018	I півріччя 2019	2019	I півріччя 2020	2020	I півріччя 2021
Усього експорт, млн. дол. США	10 714,4	11 637,9	6 075,9	15 628,9	5 492,2	11 387,6	5 644,7
у % до попереднього періоду	108,6	108,7	110,9	134,3	90,4	72,9	101,5
Усього імпорт, млн. дол. США	5 476,1	6 308,8	3 173,8	6 942,1	2 600,9	5 712,5	3 210,1
у % до попереднього періоду	102,8	115,2	109,9	110,0	81,9	82,3	123,4

Джерело: складено автором за даними [7].

Показники табл. 2 свідчать про зниження торгівельної активності в наслідок карантинних обмежень, введених на початку 2020 року:

–обсяг експорту послуг у 2020 році досягнув рівня 11 387,6 млн. дол. США, що на 27,1 % менше, ніж за відповідний період 2019 року;

–обсяг імпорту послуг у 2020 році досягнув рівня 5 712,5 млн. дол. США, що на 17,7% менше, ніж за відповідний період 2019 року.

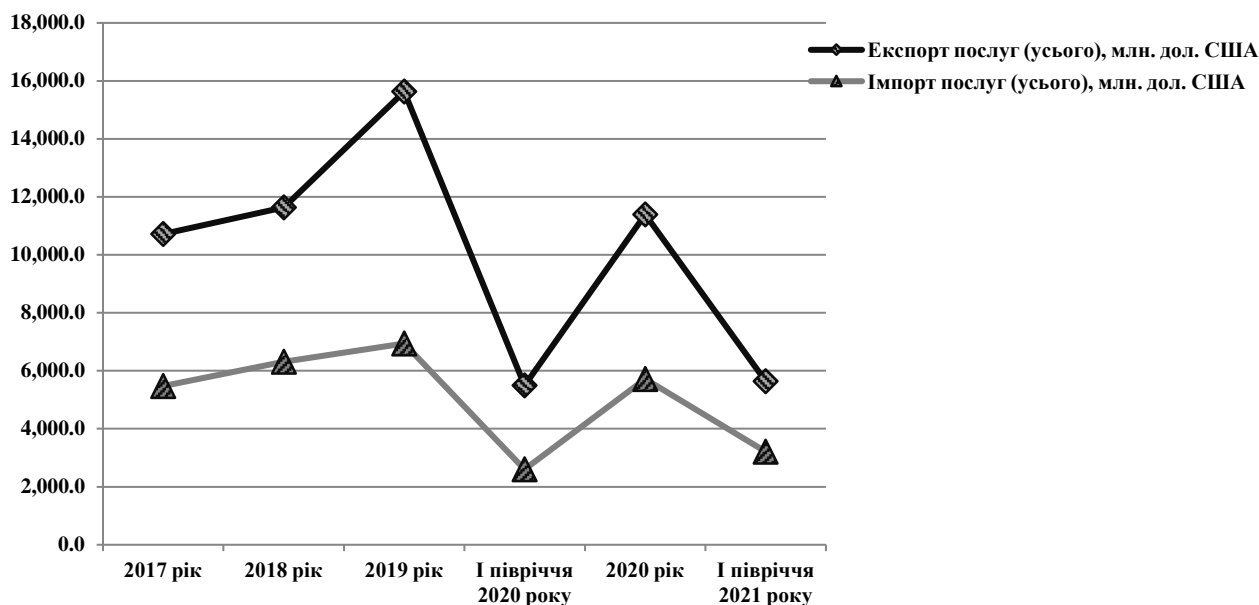

Рис. 3. Показники експорту та імпорту послуг у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [7].

Значну частку у структурі експорту послуг у 2019 році займали транспортні послуги – 81,5%, послуги у сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні послуги – 23,1 %, а також ділові послуги – 11,5%. Показники 2020 року мали наступні зміни: частка експорту транспортних послуг зменшилась на 46,4 п. п., ділових послуг – на 0,8 п. п. Експорт послуг у сфері телекомунікації, комп’ютерних та інформаційних послуг зріс на 13,0 п. п. [7], що було наслідком переходу на дистанційні моделі введення бізнесу, а також поширення використання ІКТ в організації поточних бізнес-процесів на підприємствах.

Найбільшу частку в імпортованих послугах у 2019 році займали транспортні послуги – 30,0%, ділові послуги – 26,1%, а також послуги, пов’язані із подорожами – 24,9%. В наслідок карантинних обмежень у 2020 році частка зазначених послуг у імпорті торгівельних підприємств змінилась наступним чином: імпорт транспортних послуг зменшився на 10,5 п. п., ділових послуг – на 7,4 п. п., а послуг, пов’язаних із подорожами – на 11,5 п. п. [7].

Отже, результати експортно-імпоротної діяльності торгівельних підприємств України, а також сальдо показників протягом досліджуваних років мають наступний вигляд (табл. 3)

Таблиця 3

Експортно-імпортна діяльність вітчизняних торговельних підприємств та сальдо показників за 2017-2020 рр.

Роки	Експорт товарів та послуг, млн. дол. США	Імпорт товарів та послуг, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США
2017	53 979,1	55 083,3	-1 104,2
2018	58 972,9	63 496,4	-4 523,5
2019	65 683,5	67 742,3	-2 058,8
2020	60 579,4	60 048,6	530,8

Джерело: розраховано автором за даними [7].

Зазначені в табл. 3 дані свідчать про значні диспропорції у структурі експортної та імпортної діяльності торговельних підприємств України. В умовах карантинних обмежень відбулось стрімке скорочення імпорту внаслідок зниження ВВП, доходів держави та підприємництва, значних темпів банкрутства господарюючих суб'єктів, особливо у секторі МСП, а також зміни рівня доходів населення. Імпорт є важливою частиною ЗЕД, оскільки забезпечує додаткові надходження до Державного бюджету у вигляді податку на додану вартість (далі – ПДВ), який сплачується при ввезенні на територію України товарів. Проте, в контексті пост-пандемічного розвитку експортно-імпортної діяльності доцільно дотримуватись практики збалансованого застосування інструментів зниження імпортозалежності вітчизняних суб'єктів господарювання та стимулювання експортної активності за умови всебічної державної підтримки.

В умовах карантинних обмежень необхідно зосереджувати увагу на оновленні механізмів організації міжнародної торгівлі із врахуванням всіх тих перешкод, які виникли на глобальному ринку внаслідок пандемії. До першочергових заходів належать:

– створення дієвої системи оцінки ризиків, пов'язаних із закриттям ринків країн, які є партнерами України та займають значну частку у структурі експортно-імпортної діяльності торговельних підприємств, що необхідно для прогнозування потенційних втрат та завчасного вибору альтернативних ринків збуту;

– співпраця та інформування експортерів щодо змін умов доступу, введення додаткових вимог для українських товарів/послуг на ринках іноземних країн-партнерів;

– налагодження механізму поставок товарів торговельним партнерам із врахуванням нововведених обмежень та взаємоузгодженням національних особливостей ринку чи порядку ведення міжнародної торгівлі;

– підтримка і стимулювання експортно-імпортної активності галузей, що мають найбільшу частку у структурі ЗЕД, зокрема агропромисловий комплекс, з метою збереження ринків збуту і прибутків торговельних підприємств України.

В контексті забезпечення торговельним підприємствам доступу до зовнішніх ринків також доцільним є:

–по-перше, вдосконалення практики і механізму фінансової підтримки експорту, основним завданням якого є створення системи державного експортного кредитування, страхування та гарантування;

–по-друге, створення спеціалізованих установ, які надаватимуть кваліфіковану допомогу та державну підтримку торгівельним підприємствам, що прагнуть вийти на світові ринки, а також забезпечать захист інтересів господарюючих суб'єктів у торговельно-економічній сфері.

Окрім того, з метою управління рівнем міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств доцільно збільшити частку їх інноваційної активності та експорту наукомістких, високотехнологічних товарів і послуг, цінність яких росте під тиском динамічної діджиталізації і цифрових трансформацій економічного середовища в умовах поетапного виходу з кризи.

Висновки. В ході дослідження було визначено, що карантинні обмеження значно скоротили обсяги і темпи розвитку міжнародної торгівлі, негативно вплинули на рівень прибутковості торгівельних підприємств України.

В контексті виходу з кризи та відновлення динаміки соціально-економічного розвитку доцільно дотримуватись визначених експортною стратегією орієнтирів, а також враховувати новоутворені умови і вимоги глобального ринку. Подальша експортно-імпортна активність вітчизняних суб'єктів господарювання повинна базуватись на засадах використання ефективної системи оцінки ризиків, пов'язаних із закриттям ринків збуту та пошуком нових із сукупності альтернативних, сучасного механізму фінансової підтримки експорту (зокрема, державного експортного кредитування, страхування та гарантування), співпраці країн-партнерів щодо змін умов торгівлі, а також стимулюванні експорту наукомістких, високотехнологічних товарів і послуг.

Література:

1. Осадча Н. В., Ляшенко В. І., Галясовська О. В., Дзюба С. В. Особливості експорту агропромислової продукції в Україні та придніпровському регіоні. Вісник економічної науки України. 2019. № 1. С. 82–91.

2. Горбаль Н. І., Гресько В. В., Гудима Р. В. Тенденції та перспективи розвитку українського експорту. Бізнес Інформ. 2019. № 1. С. 73–78.

3. Бундюк А. М., Лихащенко К. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Удосконалення процесів та обладнання харчових та хімічних виробництв: тези доп. XVIII Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 12-16 жовтня 2020 р.). Одеса: ОНАХТ, 2020. С. 31–34.

4. Дунська А. Р., Грушка А. О. Вплив пандемії коронавірусу на експортну діяльність підприємств молочної галузі. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: збірник тез. доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ: КІІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 154–155.

5. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Детермінанти імпортозалежності економіки України. Проблеми економіки. Економіка та управління національним господарством. 2019. №2 (40). С. 53–61.

6. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі 2017-2021 рр.): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р.

№ 1017-р. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1017-2017-%D1%80> (дата звернення 20.09.2021)

7. Зовнішньоекономічна діяльність. Сайт Державної служби статистики України. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.09.2021)

References:

1. Osadcha N. V., Ljashenko V. I., Galjasovs'ka O. V., Dzijuba S. V. (2019), "Features of export of agro-industrial products in Ukraine and the Dnieper region", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, № 1, pp. 82–91 [in Ukrainian].

2. Gorbal' N. I., Gres'ko V. V., Gudyma R. V. (2019), "Trends and prospects for the development of Ukrainian exports", *Biznes Inform*, № 1, pp. 73–78 [in Ukrainian].

3. Bundjuk A. M., Lyhashhenko K. O. (2020), "Management of international competitiveness of the enterprise", *Udoskonalennja procesiv ta obladnannja harchovyh ta himichnyh vyrobnyctv: tezy dop. XVIII Mizhnar. nauk. konf.* (pp. 31–34). Odesa: ONAHT [in Ukrainian].

4. Duns'ka A. R., Grushka A. O. (2021), "The impact of the coronavirus pandemic on the export activities of dairy enterprises", *Biznes, innovacii, menedzhment: problemy ta perspektyvy: zbirnyk tez. dop. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 154–155). Kyi'v: KPI im. Igorja Sikors'kogo [in Ukrainian].

5. Mel'nyk T. M., Pugachevs'ka K. S. (2019), "Determinants of import dependence of Ukraine's economy", *Problemy ekonomiky. Ekonomika ta upravlinnja nacional'nym gospodarstvom*, vol. 2 (40), pp. 53–61 [in Ukrainian].

6. On approval of the Export Strategy of Ukraine ("road map" of strategic trade development 2017-2021): Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1017-р (2017, December 27), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1017-2017-%D1%80> (Accessed 20 September 2021) [in Ukrainian].

7. Foreign economic activity. Website of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 September 2021) [in Ukrainian].